

PÅTEGNINGSARK

Riksadvokatembetet

Dok nr «DokNr»

Postboks 8002 Dep

0030 Oslo

10965259 2445/16-63/TSH019

14. juli 2016

A, f. x – KLAGE OVER HENLEGGELSE

Sendes med vedlegg Spesialenheten for politisaker.

Fredag 18. september 2015 ca. kl. 17.19 i Breigata 21–23 i Oslo, løsnet politibetjent A et skudd mot X, f. 27. august 1976. Skuddet traff X i lysken på venstre side. Hun ble transportert til Ullevål sykehus for behandling. Saken er etterforsket av Spesialenheten for politisaker, som 30. mai 2016 besluttet å henlegge saken som intet straffbart forhold anses bevist. Advokat Odd Ivar Grøn påklaget avgjørelsen 21. juni s.å på vegne av X. Klagen er rettidig.

Nærmere om etterforskningen og sakens faktiske side

Spesialenheten ble varslet om hendelsen samme dag klokken 17.28, hvorpå det ble iverksatt etterforskning i medhold av påtaleinstruksen § 34-6. Det følger av denne bestemmelsen at Spesialenheten skal iverksette etterforskning dersom noen dør eller blir alvorlig skadet som følge av politiets tjenesteutøvelse. Dette gjelder selv om det ikke er grunn til mistanke om en straffbar handling. Dette gjenspeiler det alvor som er forbundet med saker der politiet tar i bruk potensielt dødelige maktmidler mot egne borgere. Riksadvokaten understreker at samfunnet har en berettiget forventning om at slike saker etterforskes på en grundig og pliktoppfyllende måte.

Spesialenheten har gjennomført en omfattende etterforskning. Det vises til enhetens redegjørelse på side 1–2 i påtalevedtak et for en nærmere oversikt over de undersøkelser som er gjort.

Spesialenheten har også gitt en omfattende redegjørelse for og vurdering av de faktiske forholdene i saken, og riksadvokaten kan i all hovedsak slutte seg til denne. En finner likevel grunn til å gjengi hovedpunktene i hendelsesforløpet.

Kl. 17.18 sendte operasjonssentralen melding til alle patruljer og om at de måtte ha to biler til Breigata. Det fremgår av meldingen at en melder har hørt en kvinne hevde at hun skal drepe barna sine med kniv og at det skal være flere personer på stedet ute i gata.

Flere patruljer bekreftet straks å ha hørt meldingen. Patrulje F-811, med politibetjent E og politibetjent C, og patrulje F-812, med politibetjent A og politibetjent D, ankom Breigata først, mindre enn ett minutt etter at patruljene mottok meldingen.

Politibetjent A har forklart at han fikk en melding på sin Ipad hvor det sto pri. 1 på et ventende oppdrag: "Undersøkelse saker, dame med kniv". Patruljen mottok også melding på sambandet. A forklarer at han oppfattet meldingen slik at det var snakk om flere barn og tenkte umiddelbart at

det var snakk om en PLIVO- situasjon (pågående livstruende vold), og at det måtte aksjoneres så fort som mulig.

Da de ankom stedet tok A med seg et skjold. Sammen med de andre politibetjentene gikk han mot inngangen til Breigata 21-23. Politibetjentene var uniformerte og hadde lette verneverster. Videre var de bevæpnet med politiets tjenestepistol og bar utstyrsbelte inneholdende blant annet ammunisjon, pepperspray, teleskopbatong og håndjern.

Hovedpunktene i det videre hendelsesforløpet fra X kom ut i bakgården frem til skuddet ble avfyrt er oppsummert slik av Spesialenheten på side 9 i vedtaket:

"Spesialenheten legger til grunn at X hadde kniv i den ene hånden og en mopp i den andre hånden da hun kom ut i bakgården. Politiet hadde da ankommet stedet. Utenfor oppgangen til nr. 23 slo og/eller stakk X med kniven mot skulder/halsen til G. Hun traff G med kniven, men han ble ikke fysisk skadet. Avstanden mellom X/G og politiet var da ca. 5 meter. Politibetjentene anropte X gjentatte ganger om blant annet å legge fra seg kniven, men hun etterkom ikke det. Både A og C hadde på dette tidspunkt trukket tjenestepistolene sine og rettet dem mot X. X rettet oppmerksomheten bort fra G og mot politibetjentene, og beveget seg hurtig mot dem samtidig som hun holdt kniven i sin venstre hånd. Da X var ca. 1,5-2 meter fra politibetjent A skjøt han henne i lysken på venstre side. Det var ingen andre personer i umiddelbar nærhet som kunne ha blitt truffet av dette skuddet. Det tok ca. 5-15 sekunder fra A først så X til han avfyrte skuddet. X falt i bakken og holdt fortsatt kniven i sin venstre hånd. E brukte da pepperspray mot X. Det kom flere polititjenestepersoner til stedet. De fikk kontroll på kniven og iverksatte førstehjelp før X ble kjørt til sykehus."

Riksadvokaten konstaterer at det er gitt noe ulike og dels motstridende opplysninger av ulike vitner om enkelte aspekter ved hendelsesforløpet, både i politiforklaringer og til pressen. Dette gjelder særlig om det var en gutt involvert i situasjonen, Xs atferd overfor gutten og Xs plassering da skuddet ble avfyrt. Etter en samlet vurdering av bevisituasjonen er det riksadvokaten syn at den beskrivelsen som er gitt i oppsummeringen gjengitt ovenfor gir et dekkende bilde også av disse aspektene ved hendelsesforløpet. En viser for øvrig til spesialenhetens vurdering av bevisene på disse punktene på side 6-9 i vedtaket, som en i det vesentlige kan slutte seg til.

Riksadvokatens vurdering

Som et utgangspunkt kan en konstatere at A forsettlig skadet X på kroppen da han løsnet skudd mot henne. Handlingen oppfyller således vilkårene i straffeloven 1902 § 229 annet straffalternativ, jf. § 232.

As bruk av skytevåpen ble imidlertid direkte utløst av at X gikk mot ham med hevet kniv, og han løsnet skuddet for å forhindre at hun brukte kniven mot ham eller andre i nærheten. Dette aktualiserer spørsmålet om A handlet i nødverge slik at anvendelsen av makt i det aktuelle tilfellet like fullt var lovlig.

Før en går nærmere inn i den konkrete vurderingen av om As handling var lovlig, vil en gi en kort oversikt over de reglene som gir rammer for politiets maktanvendelse og forholdet mellom disse.

En handling som i utgangspunktet rammes av en av straffelovens bestemmelser, kan likevel være lovlig dersom det foreligger en nødvergesituasjon og de øvrige vilkårene for nødverge er

oppfylt, jf. straffeloven 1902 § 48 første og annet ledd. Bestemmelsens annet ledd oppstiller tre vilkår for at en nødvergehandling skal være lovlig. For det første må den som utøver nødvergehandlingen være utsatt for et rettstridig angrep. For det annet må handlingen være "fornødent" i den forstand at den ikke må gå lenger enn det som er nødvendig for å avverge angrepet (heretter omtalt som kravet om at handlingen er nødvendig). Det betyr blant annet at dersom angrepet kan avverges med mindre kraftige midler eller på annen måte, må en nøye seg med det. Endelig må det hensett til angrepets farlighet, angriperens skyld eller det angrepne rettsgodet ikke fremstå som ubetinget utilbørlig å påføre angriperen det tilsiktede onde som nødvergehandlingen representerer (også omtalt som forsvarlighetskravet). I ny straffelov er forsvarlighetskravet angitt ved at nødvergehandlingen ikke åpenbart må gå utover hva som er forsvarlig. Forsvarlighetskravet gir anvisning på en skjønnsmessig helhetsvurdering av om nødvergehandlingen er etisk berettiget. Vurderingen beror på de momenter som er gjengitt ovenfor. Straffeloven 1902, som får anvendelse i det foreliggende tilfellet, antas å oppstille en noe romsligere forsvarlighetsvurdering enn det tilsvarende bestemmelse i straffeloven 2005 § 18 gjør. Av straffeloven 1902 § 48 annet ledd fremgår at en ved avveiningen må ta i betraktning angrepets farlighet, angriperens skyld og det angrepne rettsgodet. Det følger forøvrig av bestemmelsens tredje ledd at en også lovlig kan anvende makt i forbindelse med en lovlig pågripelse og at vilkårene som er oppstilt i annet ledd også gjelder i slike situasjoner.

Også politiloven § 6 fjerde ledd åpner for at politiet lovlig kan anvende makt, herunder bruke skytevåpen, for å gjennomføre en tjenestehandling. I tillegg til at bestemmelsen kan få anvendelse i nødverge- og pågripelses situasjoner, gjelder bestemmelsen også utenfor de rene nødverge- og pågripessituasjonene, for eksempel maktbruk i forbindelse med mer ordinær ordenstjeneste. Bestemmelsen fastslår at politiet kan "anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig". Videre fastslås det i annet ledd at politiet ikke skal ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt.

De regler som gjelder for politiets maktanvendelse etter politilovens § 6 suppleres for øvrig av politiinstruksen og våpeninstruksen. Blant annet følger det av våpeninstruksen § 19 første ledd at skytevåpen bare må brukes som siste utvei etter at lempeligere midler forgjeves har vært forsøkt eller i situasjoner hvor alternative midler åpenbart ikke ville føre frem. I annet ledd bokstav a heter det at skytevåpen bare må brukes når "politimannen selv eller andre trues med våpen eller annen alvorlig voldsanvendelse, og bruk av våpen fremstår som nødvendig for å hindre tap av menneskeliv".

Et særlig spørsmål er om en ved vurderingen av lovligheten av polititjenestemenns bruk av skytevåpen i en nødvergesituasjon skal ta utgangspunkt i politiloven § 6 og supplerende regelverk eller straffeloven § 48. Etter riksadvokatens syn er det mest nærliggende å vurdere lovligheten av As handling med utgangspunkt i straffelovens bestemmelse om nødverge. Det vises her til at Høyesterett i Rt. 2007 s. 1172, avsnitt 32, la til grunn at spørsmålet om straffrihet for polititjenestemenns handlinger i forbindelse med pågripelse må vurderes ut fra straffeloven § 48 tredje ledd. Hensett til at straffelovens § 48 annet ledd mer spesifikt enn politiloven § 6 fjerde ledd regulerer nødvergesituasjonen, er det nærliggende å legge til grunn at spørsmålet om straffrihet for polititjenestemenns handlinger ved avverging av et ulovlig angrep best bedømmes etter førstnevnte. Dette er også uttrykkelig forutsatt i forarbeidene til ny straffelov, se Ot. prp. nr. 90 (2003–2004) s. 209. Departementet uttaler her:

"[d]ersom en politimann foretar en lovlig pågripelse og blir møtt med ulovlig maktbruk, foreligger det et rettsstridig angrep som gjør at tjenestemannen kan utøve nødverge innfor de rammene første ledd setter."

Videre vil et slikt utgangspunkt gi en mer fullstendig vurdering av lovligheten av den aktuelle handlingen all den tid Høyesterett har åpnet for at bestemmelsen i straffelovens 1902 om nødverge går noe lenger enn politiloven, jf. Rt. 2007 s. 1172 avsnitt 35. Dette må etter riksadvokatens syn innebære at grensene for lovlig nødverge ikke nødvendigvis er overskredet selv om den aktuelle tjenestemannen ikke har handlet i tråd med de retningslinjer som gjelder for politiets utøvelse av makt etter politiloven og supplerende regelverk. Høyesteretts uttalelse er riktignok også på dette punktet knyttet til politiets maktbruk i pågripelsessituasjonene etter tredje ledd, men det samme må antas å gjelde ved vurderingen etter annet ledd.

Samtidig vil de prinsipper en finner i politiloven og våpeninstruksen og annet regelverk være sentrale ved vurderingen av hva som kan aksepteres etter straffeloven § 48 annet ledd. Dette ble lagt til grunn av Høyesterett i Rt. 2007 s. 1172 for så vidt gjelder vurderingen i de såkalte pågripelsessituasjonene etter tredje ledd. Det samme må antas å gjelde ved vurderingen etter første ledd og annet ledd. Det betyr at det vil være et moment i vurderingen av om nødvergehandlingen er nødvendig for å avverge angrepet og om den var forsvarlig om den aktuelle tjenestemannen har fulgt de retningslinjer for bruk av våpen som følger av politiinstruksen. Samtidig, og som påpekt ovenfor, kan en handling tenkes å tilfredsstille kravene til nødverge selv om disse prinsippene ikke er overholdt.

Riksadvokaten går i lys av disse rettslige utgangspunktene over til å vurdere om As handling kan bedømmes som lovlig etter bestemmelsen om nødverge i straffeloven § 48 annet ledd. Som nevnt forutsetter dette at skuddet ble løsnet som følge av et ulovlig angrep og at det i den situasjonen var nødvendig og ikke ubetinget utilbørlig å løsne skudd mot X for å avverge angrepet.

Innledningsvis understreker en at det er siktedes bedømmelse av den faktiske situasjonen som skal legges til ved vurderingen av om vilkårene for nødverge er oppfylt. Det gjelder både ved vurderingen av om de forelå et rettsstridig angrep og ved vurderingen av om angrepet var nødvendig og ikke ubetinget utilbørlig. Ved vurderingen av hvordan siktede oppfattet den faktiske situasjonen skal rimelig tvil komme siktede til gode.

A ble utsatt ble utsatt for et rettsstridig angrep da X gikk mot ham med løftet kniv. På dette tidspunktet opplevde både A og flere andre vitner situasjonen slik at det var en reell fare for at X kunne påføre A knivstikk. Sett på bakgrunn at X umiddelbart før hun beveget seg mot politibetjent A, hadde slått eller stukket med en kniv mot en gutt, legger en også til grunn at det var en nærliggende fare for at X kunne komme til å rette kniven også mot andre personer som befant seg i nærheten, selv om den fare hun representerte for A var mest akutt på det tidspunktet skuddet ble løsnet. En finner i den sammenheng grunn til å understreke at en person med et farlig redskap, som ønsker å skade, uavhengig av størrelse og kjønn, vil utgjøre en høy trussel dersom vedkommende kommer tett innpå en tjenesteperson og kan påføre tjenestepersonen alvorlig skade. Dette er da også den risikoforståelse som synes å ligge til grunn for politiets opplæring. Det vises i den sammenheng til punkt sju i den skriftlige redegjørelsen fra politioverbetjent F til spesialenheten om opplæring og grunnprinsipper for bruk av skjold (e-post av 10. mail 2016). I den foreliggende situasjonen var det all grunn både for A i de andre polititjenestepersonene til å ta trusselen på alvor.

Hvorvidt A lovlig kunne løsne skudd i den foreliggende situasjonen beror etter dette på om handlingen var nødvendig for å avverge angrepet og om den anses ubetinget utilbørlig. Vilkåret om at nødvergehandlingen må være nødvendig innebærer som nevnt et krav om at A ikke kunne avverget angrepet med lempeligere midler. Ved denne vurderingen skal tjenestemannen levnes en forholdsvis romslig ramme. De vises her til følgende uttalelse av Høyesterett fra en avgjørelse i Rt. 1995 s. 661 som er gjengitt også i Rt. 1995 s. 661 avsnitt 35:

"Det som deretter må vurderes er hvorvidt As handling er rettsstridig, m.a.o. hvorvidt han i sin stilling og situasjon straffritt kunne fjerne B på den måten som ble gjort. I den forbindelse er det grunn til å understreke at politiet er det organ som kan utøve maktanvendelse overfor borgerne uten at dette uten videre skal føre til strafferettslige reaksjoner. Dette er helt nødvendig for at politiet skal utføre sine roller som ordensvern og det legges generelt til grunn at politiet må kunne utøve den makt som anses nødvendig for å få gjennomført tjenesteoppdraget. Vurderingen må skje der og da og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid.»

Ved vurderingen av hvilke handlingsalternativer A hadde, må en ta i betraktning hvilket handlingsrom han reelt hadde under de foreliggende omstendighetene. Slik saken er opplyst forelå en rekke omstendigheter som medførte at handlingsrommet var svært begrenset. For det første sto A, slik han oppfattet situasjonen, overfor en umiddelbar trussel om å bli angrepet med kniv. Avstanden mellom A og X var kort, og han måtte reagere raskt for å avverge at hun kunne bruke kniven mot ham. Han dermed hadde begrenset tid til å områ seg. Videre legger en til grunn at det i en situasjon hvor politiet står overfor en umiddelbar trussel om bruk av kniv og hvor politiet selv går frem med våpen, kan være vanskelig å endre strategi og bruke andre maktmidler, for eksempel batong. Det gjelder særlig i et tilfelle som dette hvor det er kort avstand frem til angriperen og dermed behov for rask handling. Handlingsrommet, for eksempel muligheten for retrett, var dessuten begrenset ved at det var mange mennesker til stede. Disse kunne komme i en mer utsatt posisjon dersom politiet gjorde retrett eller endret strategi. Det var her behov for umiddelbart å avvæpne X eller på annen måte sette henne ute av spill for å forhindre at hun kunne bruke kniven mot noen.

Et mer nærliggende handlingsalternativ i situasjonen kunne være å rette skjoldet mot den hånden som X holdt kniven i, for deretter å gå fremover mot X og dytte henne over ende. Det kan slik riksadvokaten ser det være vanskelig å vurdere i ettertid hvorvidt dette handlingsalternativet ville ha vært en egnet måte å sette henne ute av spill uten at A risikerte å bli stukket med kniven, da dette i stor grad vil være situasjonsbetinget. A har i vitneavhør forklart at han vurderte situasjonen slik at dersom X hadde fortsatt å gå fremover ville han uansett ikke kunne verget seg mot å bli stukket ettersom hun holdt kniven i venstre hånd og han holdt skjoldet i venstre hånd. Slik han så det, var et ingen annen måte å forhindre X i å bruke kniven enn å løsne skudd. Det er da også og som nevnt ovenfor gjerningsmannens forståelse av hvor egnet og hensiktsmessig alternative midler er, som skal legges til grunn ved vurdering av om nødvergehandlingen var nødvendig. I og med at handlingen ikke kunne vært avverget ved lempeligere midler, er lovens vilkår om at nødvergehandlingen må være nødvendig for å avverge angrepet oppfylt.

Riksadvokaten finner det heller ikke tvilsomt at det under de foreliggende omstendighetene ikke kan anses ubetinget utilbørlig å løsne skudd mot nedre del av kroppen til X. En har her særlig lagt vekt på at X ved sine handlinger – både ved at hun stakk eller slo med en kniv mot

en gutt, ved at hun ikke etterkom politiets gjentatte pålegg om å avstå fra sine handlinger og å legge fra seg kniven, men i stedet beveget seg mot A med kniven hevet – ga A grunn til å tro at både han selv, hans kolleger og eventuelle tredjepersoner befant seg i en akutt trusselsituasjon. En har også lagt vekt på at A rettet skuddet mot nedre del av kroppen, og således begrenset skadevirkningene av å løsne skudd mest mulig. Videre har en, uten at dette har vært avgjørende for resultatet, vektlagt at polititjenestemennene i den aktuelle situasjonen opptrådte i samsvar med de prinsipper som gjelder for politiets håndtering av skytevåpen. En viser her i sær til regelen i våpeninstruksen § 20 om at den som det rettes våpen mot ved tilrop skal oppfordres til å etterkomme politiets pålegg og til retningslinjen gitt i § 16 fjerde ledd om at skadevirkningene skal søkes begrenset mest mulig.

Riksadvokaten konkluderer etter dette med at vilkårene for nødverge utvilsomt anses oppfylt og at det således ikke er grunnlag for straffansvar etter straffeloven § 229 annet straffalternativ jf. § 232.

Riksadvokaten har også vurdert om As vurdering av alternative midler var aktsom. Hvis så ikke er tilfelle vil straffansvar etter bestemmelsen i straffeloven 1902 § 238 om uaktsom legemsbeskadigelse kunne være aktuelt. Vurderingen av om gjerningspersonene kan frifinnes på grunn av nødverge i tilfeller hvor skyldkravet er uaktsomhet blir en annen enn der skyldkravet er forsett. Ved straffebestemmelser som krever forsett, tar en som nevnt utgangspunkt i gjerningspersonen forståelse av den faktiske situasjonen ved vurderingen av om nødvergehandlingen er nødvendig. Ved straffebed som kun krever uaktsomhet vil det derimot være avgjørende om det var aktsomt å oppfatte situasjonen slik at nødvergehandlingen var nødvendig. Slik Riksadvokaten ser det, var As vurdering av om nødvergehandlingen var nødvendig, herunder om bruk av skjold var en egnet måte å avverge å bli knivstukket på, godt innenfor det som må anses forsvarlig. Det vises her især til opplysninger gitt av politioverbetjent F, som er avhørt om trening og sertifisering av innsatspersonell i Oslo politidistrikt. Han har blant annet forklart at sikkerhetsavstanden til en person som har kniv og ønsker å skade noen er 10 meter og at desto nærmere vedkommende er, desto større er faren for å bli skadet. Videre fremgår det av den skriftlige redegjørelsen fra F til Spesialenheten om opplæring og grunnprinsipper for bruk av skjold, at skjold er å anse som verne- og beskyttelsesutstyr og ikke maktmiddel (se e-post av 10. mai 2016). I samme redegjørelse opplyser F at det å bruke skjold i en situasjon hvor en står tett på en gjerningsperson som ønsker å skade "kan være et hinder for en sikker oppdragsløsning og kan være lite hensiktsmessig å ta i bruk". Straffansvar for uaktsom legemsbeskadigelse er således heller ikke aktuelt.

Riksadvokaten har etter dette kommet til at A handlet lovlig da han løsnet skudd mot X. Spesialenhetens beslutning opprettholdes og saken forblir henlagt som intet straffbart forhold anses bevist.

Klagen tas ikke til følge.

Underretning bes gitt, herunder om at riksadvokatens vedtak ikke kan påklages, jf. straffeprosessloven § 59 a første ledd, og om at adgangen til å reise privat straffesak er regulert i lovens kapittel 28.

På grunn av den offentlige interessen saken er gjenstand for, har riksadvokaten besluttet at avgjørelsen i sin helhet vil bli gjort tilgjengelig (i anonymisert form) for pressen og

offentligheten for øvrig så snart en har mottatt bekreftelse på at klagerne og de berørte tjenestemenn er kjent med vedtaket.

RIKSADVOKATEMBETET, POSTBOKS 8002 DEP, 0030 OSLO

Knut Erik Sæther
ass. riksadvokat

Torunn Salomonsen Holmberg
kst. statsadvokat